

Особливості взаємодії судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України

*Вільгушинський Михайло Йосипович,
суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду
цивільних і кримінальних справ, кандидат юридичних
наук, заслужений юрист України*

УДК 342.56(477)

Розглядаючи питання взаємодії судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України, можна зазначити, що на перший погляд відсутня будь-яка проблематика з цього приводу. Механізм визначення судової юрисдикції виглядає просто: якщо законом безпосередньо не передбачено певного виду судової юрисдикції, то вона визначається, зважаючи на характер спірних правовідносин та їх суб'єктний склад.

Однак, у дійсності у судовій практиці інколи виникають ситуації, які називають «конкуренцією юрисдикцій», коли одна і та сама справа за певними ознаками може бути віднесена до різних видів судової юрисдикції. Саме такі справи й породжують проблеми юрисдикції у судовій системі. Ускладнюється подібна конкуренція до того ж і постійними змінами, і доповненнями до чинного законодавства [1, с. 198, 200; 2, с. 175–184; 3, с. 333–342].

Створення умов правильного, однозначного та єдиного застосування судами загальної юрисдикції усіх інстанцій норм матеріального і процесуального законодавства під час здійснення ними правосуддя, з огляду на наявність існуючої системи судів загальної юрисдикції і судових процедур – видається наразі надзвичайно нагальним питанням. До того ж у судовій практиці постійно виникають проблеми, пов'язані з розмежуванням юрисдикції цивільних, господарських, іноді кримінальних, і адміністративних судів, застосуванням відповідних положень Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кримінального

процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України.

Варто зазначити, що взаємодія судів загальної та конституційної юрисдикції здійснюється, насамперед, з урахуванням специфічної юридичної природи суду конституційної юрисдикції – Конституційного Суду України, завдання (повноваження) якого вичерпно передбачені Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», Регламентом Конституційного Суду України [4; 5; 6].

Зокрема, як закріплено у ст. 150 Конституції України, пунктах 1, 4 ст. 13, ст. 39, ст. 41 Закону України «Про Конституційний Суд України», правом на конституційне подання для отримання висновків Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційного тлумачення Конституції та законів України – наділений Верховний Суд України [4; 5].

Отже, в сучасних умовах української державності, з огляду на положення чинного конституційного, адміністративного, процесуального законодавства, взаємодія судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України здійснюється задля створення умов правильного, однозначного та єдиного застосування судами загальної юрисдикції усіх інстанцій норм матеріального і процесуального законодавства під час здійснення ними правосуддя. З огляду на приписи національного законодавства (ст. 360-7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 360-7 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 111²⁸ Господарського процесуального кодексу України, ст. 244-2 Кодексу адміністративного судочинства України) [7; 8; 9; 10] створення таких умов, налагодження досконалої взаємодії судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України – дієвий спосіб реалізації завдань і повноважень, насамперед, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів України.

Підтвердженням обґрунтованості висновку про нагальність створення умов правильного, однозначного та єдиного застосування судами загальної юрисдикції усіх інстанцій норм матеріального і процесуального законодавства може слугувати Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України.

По-перше, до ініціювання, обговорення та безпосередньо ухвалення цього Рішення долучилися Вищий адміністративний суд України, Конституційний Суд України, Верховна Рада України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України.

Крім того, свої позиції щодо предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, Міністерство юстиції України, Фонд сприяння місцевому самоврядуванню України, Верховний Суд України, Вищий господарський суд України, Дніпропетровський апеляційний адміністративний суд, Харківський апеляційний адміністративний суд, Вінницький окружний адміністративний суд, Сумський окружний адміністративний суд, Центр політико-правових реформ, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України, Донецький національний університет, Академія суддів України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Одеська національна юридична академія (п. 2 Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України) [11].

По-друге, як зауважив Конституційний Суд України, практичну необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень суб'єкт права на конституційне подання пояснює потребою визначити на основі законодавства компетенцію адміністративних судів щодо судового захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій. Така потреба виникла у зв'язку з тим, що, на думку автора клопотання, «Верховний Суд України у своїх рішеннях висловлював протилежні по суті правові позиції щодо аналогічних спірних питань» (п. 1 Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 КАС України) [12].

Як засвідчив аналіз 251 рішення, ухваленого Конституційним Судом України упродовж 1997–2013 років, за конституційними поданнями щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, крім Верховного Суду України, право на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України реалізують також й інші суди загальної юрисдикції, зокрема, вищі спеціалізовані – Вищий господарський суд України, Вищий спеціалізований суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий адміністративний суд України. Однак, показово, що така взаємодія відповідних вищих спеціалізованих судів України з Конституційним Судом України має симптоматичний (поодинокий) характер й не може бути визнана як постійна практика взаємодії судів загальної та конституційної юрисдикції. Проведене дослідження також засвідчило цілковиту відсутність взаємодії судів загальної юрисдикції першої й апеляційної інстанцій із судом конституційної юрисдикції.

Так, Конституційним Судом України 2010 року ухвалено рішення у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України

щодо офіційного тлумачення положень частини першої ст. 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів), 2011 року – рішення за конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) [12; 13].

Публічно-правові відносини взаємодії судів загальної та конституційної юрисдикції, судячи із практики здійснення такої взаємодії, приписів адміністративного законодавства можуть бути двох підвидів:

1) безпосередні публічно-правові відносини – виникають й розвиваються безпосередньо між судами загальної юрисдикції (відповідним вищим спеціалізованим судом, Верховним Судом України) й Конституційним Судом України;

2) опосередковані публічно-правові відносини – формуються, по-перше, за участю вищого спеціалізованого суду й Верховного Суду України та, по-друге, Конституційного Суду України. Так, пленум вищого спеціалізованого суду (п. 4 частини другої ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») приймає рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України [7].

Крім того, взаємодія судів загальної юрисдикції із Конституційним Судом України, з огляду на здійснене дослідження норм Конституції, Закону України «Про Конституційний Суд України» і судової практики, вказують на те, що публічно-правові відносини між цими судами мають двояку природу: 1) конституційно-правову й 2) адміністративно-правову.

Саме відносини, пов'язані із внесенням до Конституційного Суду України конституційного подання, здійсненням у зв'язку із ним конституційного провадження, і є конституційно-правовими. Натомість діяльність судів загальної юрисдикції, котра передує внесенню такого подання – не є нічим іншим як реалізацією адміністративних повноважень цими судами, котра обумовлює формування публічно-правових відносин адміністративної якості.

Цей висновок має прикладне значення, котре полягає у тому, що його слід враховувати при визначенні судами загальної юрисдикції правової природи, якості спірних відносин. Отже, визнання публічно-правових відносин взаємодії судів загальної юрисдикції із Конституційним Судом України – конституційно-правовими та адміністративно-правовими, водночас, має стати одним із критеріїв правильного визначення (ідентифікації) й відмежування юрисдикцій судів загальної юрисдикції.

Також цілком зрозумілою нам видається перспектива вдосконалення відповідного національного законодавства. Оскільки вид взаємодії судів загальної юрисдикції, котрий досліджується, за своєю природою є конституційно-правовим, законодавець має ретельно проаналізувати насамперед норми Основного Закону України й Закону України «Про Конституційний Суд України». Натомість, невиправданим й безпідставним вважаємо врегулювання процедур взаємодії між судами загальної юрисдикції й Конституційним Судом України Адміністративним процедурним кодексом України.

Також не можемо визнати самодостатньою взаємодію судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України, засновану на положеннях ст. 150 Конституції України, пунктів 1, 4 ст. 13, ст. 39, ст. 41 Закону України «Про Конституційний Суд України», у випадку незалучення до неї інших суб'єктів владних повноважень, юридичних осіб публічного права (наприклад, Верховна Рада України, її Голова та комітети; центральні органи виконавчої влади;

громадські об'єднання; наукові, науково-дослідні установи; вищі навчальні заклади).

На відміну від взаємодії судів загальної юрисдикції з іншими суб'єктами владних повноважень, взаємодія цих судів із Конституційним Судом України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України має винятково односторонній характер, оскільки відповідні публічно-правові відносини взаємодії виникають лише за ініціативи судів загальної юрисдикції.

Досліджуючи взаємодію судів загальної юрисдикції й Конституційного Суду України, варто не лише пам'ятати про їхню судову функцію (здійснення правосуддя), але й дати їм належну оцінку як повноцінним суб'єктам владних повноважень, котрі виконують також і приписи адміністративного законодавства. Саме ці об'єктивні обставини – владне «єство» судів загальної юрисдикції й Конституційного Суду України, зобов'язаних керуватися нормами адміністративного права, й обумовлюють утворення між цими судами публічно-правових відносин, заснованих і врегульованих саме такими нормами.

Намагаючись збагнути всі можливі адміністративно-правові види та форми взаємодії судів загальної юрисдикції й Конституційного Суду України, слід виходити з потреби забезпечення суб'єктивних прав, свобод, інтересів, об'єктивно існуючих адміністративно-правових відносин за участю суб'єктів владних повноважень, масиву міжнародного й національного адміністративного законодавства.

Насправді, констатуючи, що держава є носієм публічних прав, теорія її юридичної природи не може не зважати на ту обставину, що в дійсності «права держави» здійснюються численними посадовими особами й установами (зокрема, органами державної (судової) влади) різної компетенції. Між цими установами встановлюються різного роду взаємовідносини. Однак, установа – це не більше ніж апарат держави, через яку вона здійснює свою владу [14, с. 164, 165, 176].

Крім того, головне призначення сучасного реформування адміністративного права полягає у відмові від старої і одночасному формуванні

нової адміністративно-правової доктрини. Тож, зрештою, у результаті трансформації адміністративного права на засадах людиноцентристської ідеології ця галузь має стати основним засобом гармонізації відносин між публічною владою і людиною; значна актуалізація завдання масштабного реформування національного адміністративного права відбувається з огляду на потреби належного функціонування судів загальної юрисдикції, система яких в Україні оновлена [15, с. 148; 16].

Отже, вважаючи суди загальної та конституційної юрисдикції спеціальними суб'єктами держави, уповноваженими на реалізацію її влади, та з огляду на існування між ними правовідносин публічного змісту, необхідно визнати, що ці відносини виникають щодо публічної служби суддів й працівників апаратів судів, узгодженого надання публічної інформації, організації взаємодії між судами загальної та конституційної юрисдикції, організації й проведення наукових та науково-дослідницьких робіт, правовиховної, просвітницької роботи. Врегулювання таких відносин здійснюється на основі положень Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації».

Зазначаючи про спільну правовиховну, просвітницьку роботу судів загальної та конституційної юрисдикції, погоджуємося із думкою, що сучасний стан правової науки істотно відрізняється від попередніх десятиліть швидким розвитком, що обумовлено підготовкою значної кількості дисертаційних досліджень, підвищенням попиту на юридичну літературу, оскільки істотна частина вищих навчальних закладів розпочали підготовку фахівців за спеціальністю правознавство. Разом із тим, настав час оцінити здобутки й недоліки, які притаманні вітчизняній правовій науці, визначити перспективні завдання юридичної науки й практики. Надто нагальним налагодження взаємодії судів загальної та конституційної юрисдикції щодо здійснення правовиховної й просвітницької роботи видається у зв'язку із запізненням розробки наукових концепцій розвитку правової системи й одночасним

стрімким устремлінням, розвитком європейського й національного законодавства [17, с. 8–18]. Тому в контексті налагодження взаємодії судів загальної й конституційної юрисдикції та ухвалення й розвитку відповідного законодавства пріоритетним, на нашу думку, має стати піднесення авторитету й матеріально-технічного, фінансового забезпечення діяльності науково-консультативних рад цих судів, запровадження постійної практики проведення ними спільних науково-дослідницьких робіт. Така форма взаємодії є вдалим способом перенесення знань із університетів до національного судочинства і, навпаки, з судів – до академічного світу.

Отже, на відміну від публічно-правових відносин між судами загальної юрисдикції й Конституційним Судом України, врегульованих конституційними нормами, саме відносини публічної служби, відносини щодо надання публічної інформації, відносини стосовно організації взаємодії між вказаними судами, відносини щодо організації й проведення наукових та науково-дослідницьких робіт, правовиховної, просвітницької роботи, з метою упорядкування таких правовідносин й відповідного національного законодавства мають бути задекларовані й вичерпно описані у Адміністративному процедурному кодексі України.

Список використаних джерел

1. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : Монографія / Комаров В.В., Тертишніков В.І., Баранкова В.В. та ін. ; за заг. ред. професора В.В. Комарова. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 928 с.
2. Гусаров К.В. Новелізація повноважень суду апеляційної інстанції у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» / Гусаров К.В. // Цивілістична процесуальна думка : збірник наукових статей; за заг. ред. Фурси С.Я. – К. : Паливода А.В., 2012.
3. Ковалишин О.Р. Окремі питання розмежування підвідомчості корпоративних спорів / Ковалишин О.Р. // Цивілістична процесуальна думка : збірник наукових статей; за заг. ред. Фурси С.Я. – К. : Паливода А.В., 2012.

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
6. Регламент Конституційного Суду України : Затверджений Рішенням Конституційного Суду України від 5 березня 1997 р. (у новій редакції згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 14 жовтня 2008 р. № 34-р/2008) // Офіційний вісник України. – 1997. – № 20. – Ст. 87.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
9. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
10. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 27. – Ст. 31.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції

України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 21. – Ст. 28.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 110, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 101. – Ст. 72.

14. Елистратов А.И. Основные начала административного права / Вступительное слово д.ю.н. В.В. Коноплева / Елистратов А.И. – Симферополь : из-во «Оригинал М», Крымский юридический институт Харьковского национального университета внутренних дел, 2007. – 512 с. – (сер. «Классика конституционного и административного права»).

15. Демократичні засади державного управління та адміністративне право: Монографія / [Шемшученко Ю.С., Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Кресіна І.О. та ін.]; за заг. ред. д.ю.н. В.Б. Авер'янова. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2010. – 496 с.

16. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права: Монографія / Пухтецька А.А. / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.Б. Авер'янова. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. – 237 с.

17. Фурса С.Я. Новий погляд на традиційне сприйняття правової науки і підготовку фахівців в галузі права / Фурса С.Я. // Цивілістична процесуальна

думка : збірник наукових статей; за заг. ред. Фурси С.Я. – К. : Паливода А.В., 2012.

Вільгушинський М.Й. Особливості взаємодії судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України

У статті розглядаються проблемні питання організації та особливості взаємодії судів загальної юрисдикції з Конституційним Судом України. Пропонуються шляхи вдосконалення процедури взаємодії між вказаними судами двох юрисдикцій (загальної та конституційної) та зміни до законодавства стосовно розглядуваного питання.

Ключові слова: взаємодія, суди загальної юрисдикції, Конституційний Суд України, «конкуренція юрисдикцій».

Вильгушинский М.И. Особенности взаимодействия судов общей юрисдикции с Конституционным Судом Украины

В статье рассматриваются проблемные вопросы организации и особенности взаимодействия судов общей юрисдикции с Конституционным Судом Украины. Предлагаются пути усовершенствования процедуры взаимодействия между указанными судами двух юрисдикций (общей и конституционной) и изменения к законодательству касательно рассматриваемого вопроса.

Ключевые слова: взаимодействие, суды общей юрисдикции, Конституционный Суд Украины, «конкуренция юрисдикций».

Vilgushinsky M.J. Features of cooperation between courts of general jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine

The article deals with the problematic issues of organization and interaction between the courts of general jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine. The ways of improvement of the procedure of interaction between these two courts of jurisdiction (general and constitutional) and changes to the law regarding the issue are risen.

Key words: interaction, the courts of general jurisdiction, the Constitutional Court of Ukraine, «competition jurisdictions».